

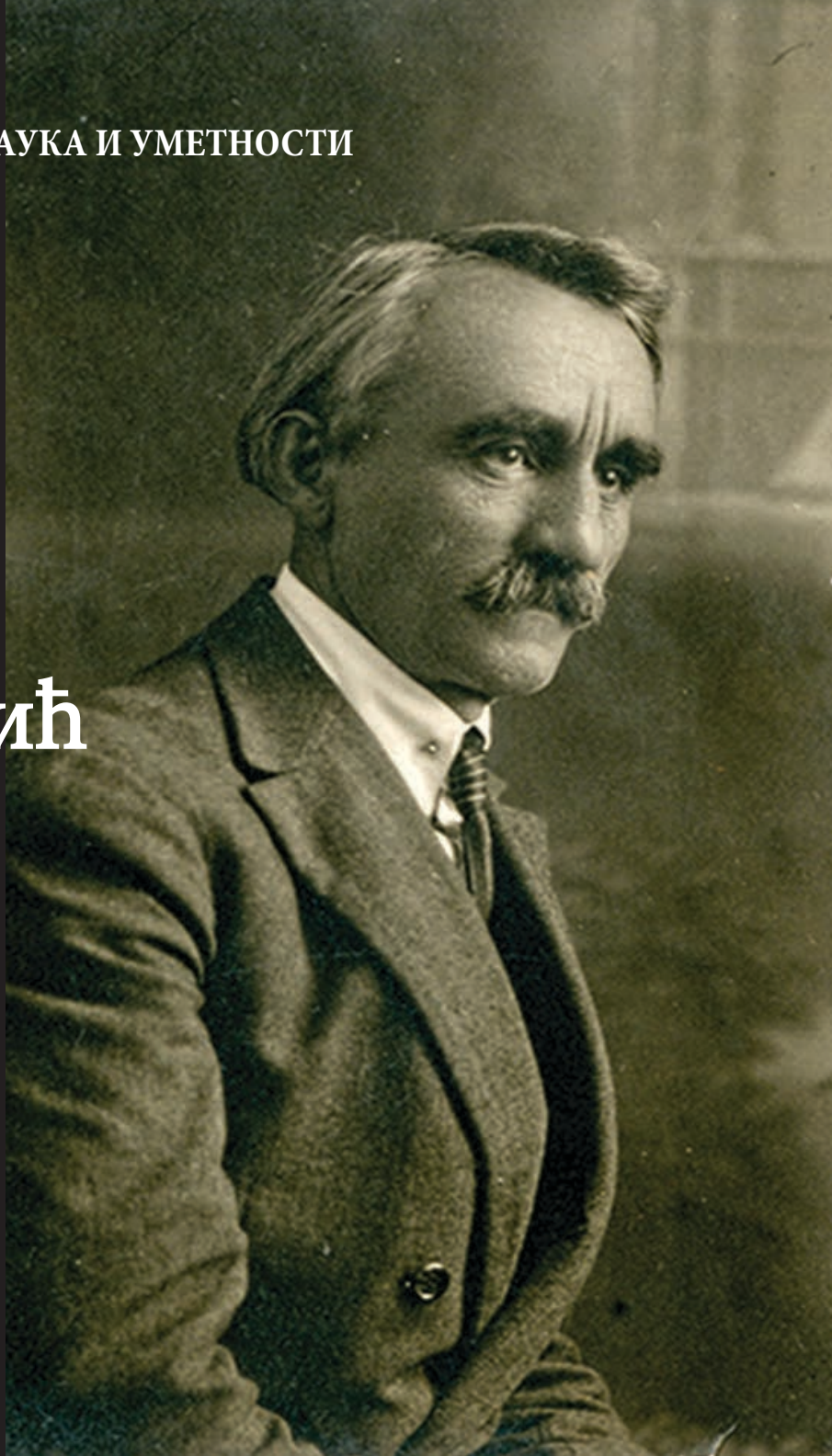
СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
ОГРАНАК САНУ У НИШУ

НАРОДНИ МУЗЕЈ НИШ

Боривоје Стевановић

сликар
и академик

НИШ 2017

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
ОГРАНАК САНУ У НИШУ
НАРОДНИ МУЗЕЈ НИШ

Боривоје Стевановић
сликар
и академик

НИШ 2017

БОРИВОЈЕ СТЕВАНОВИЋ, СЛИКАР И АКАДЕМИК
каталог изложбе 2017.

ИЗДАВАЧ	Српска академија наука и уметности Огранак САНУ у Нишу sapun1@ni.ac.rs Народни музеј Ниш muzejnis@mts.rs
ЗА ИЗДАВАЧА	академик Нинослав Стојадиновић в. д. директор Ненад Спасић
КООРДИНАТОР ПРОЈЕКТА	академик Нинослав Стојадиновић
ГЛАВНИ И ОДГОВОРНИ УРЕДНИК	Ненад Спасић
РЕЦЕНЗЕНТ	Милица Тодоровић
АУТОР ИЗЛОЖБЕ И КАТАЛОГА	Мара Макарић
САРАДНИЦИ	Јован Младеновић Миодраг Анђелковић
ДИЗАЈН КАТАЛОГА И ПОСТАВКЕ	Жељко Цајић
ЛЕКТУРА И КОРЕКТУРА	Милена Мишић Филиповић
ПРИПРЕМА МАТЕРИЈАЛА	Конзерваторско-препараторско одељење
ТЕХНИЧКА РЕАЛИЗАЦИЈА	Милан Стојковић Стеван Дашић
ШТАМПА	<i>Графика Галеб</i> , Ниш
ТИРАЖ	500

На корицама: Портрет Б. Стевановића, из документације Галерије САНУ

АКАДЕМИЈА И МУЗЕЈ

чуvari културне и националне баштине

Огранак САНУ у Нишу започео је сарадњу са Народним музејом Ниш одмах по своме оснивању (16. септембра 2016. године), када је организован Концерт студената Факултета уметности Универзитета у Нишу у Галерији „Синагога” (29. марта 2017). Тада је најављено продубљивање и јачање сарадње ове две институције од националног значаја, што је и реализовано потписивањем Протокола о сарадњи САНУ и Народног музеја Ниш, 4. септембра 2017. године. Овим документом дефинишу се међусобни односи двеју институција, са циљем иницирања заједничких пројеката и програма у домену културних, уметничких, научних и образовних активности.

Сарадња се посебно односи на изложбене пројекте обележавања историјских догађаја и значајних датума из биографија истакнутих личности националног значаја које припадају и културној историји и баштини града Ниша и региона јужне и источне Србије. Стога се и приступило реализацији изложбе Стеван Сремац, књижевник и академик (новембар–децембар 2017), којом је истакнут значај деловања овог знаменитог српског писца, животно и стваралачки везаног и за град Ниш.

Као уметник националног значаја, за дописног члана Српске академије наука и уметности изабран је 1965, а за редовног члана 1968. године.¹ Овим заједничким пројектом Огранак САНУ у Нишу и Народни музеј Ниш обележавају и јубилеј – педесет година од избора Стевановића за академика и сто двадесет година од његове прве самосталне изложбе у Нишу.

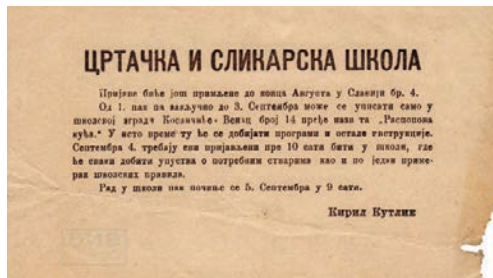
Реализацијом ове изложбе Огранак САНУ и нишки Музеј остварују део своје национално- културне, уметничке и просветне мисије.

Народни музеј Ниш
в. д. директор
Ненад Спасић

Српска академија наука и уметности
Огранак САНУ у Нишу
председник
академик Нинослав Стојадиновић

¹ Јелена Межински Миловановић, *Уметничка збирка САНУ, Ликовни уметници академици*, САНУ, Београд, 2016, 110.

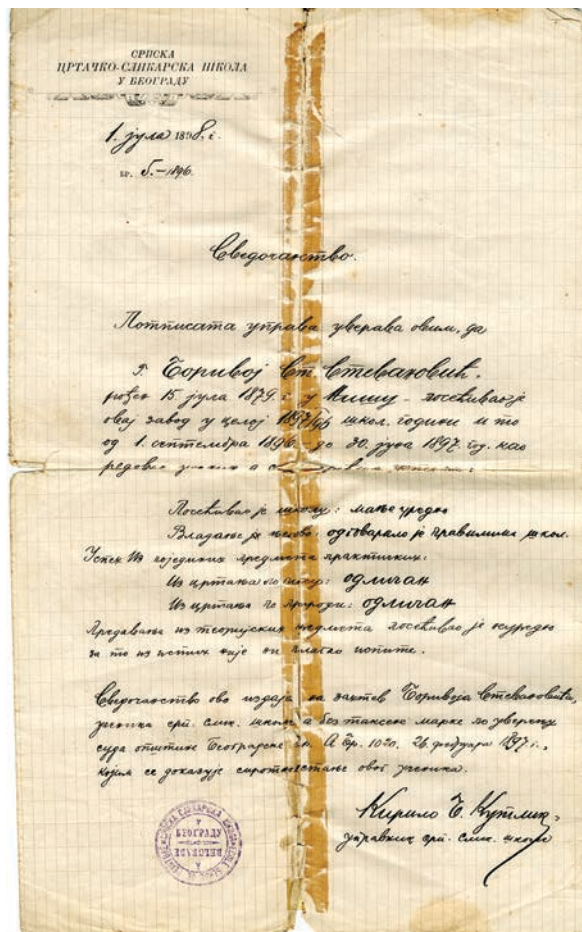
Борислав Стојадиновић

Обавештење о року пријема за Српску цртачку и сликарску школу, јул 1895. Фото: AVU. SNG. Bratislava

Б. Стевановић, 1898. године

Сведочанство о завршеној трећој години Прве сликарске школе К.Бутлића у Београду, 1897. год.

Живот

(Ниш, 27. октобар 1878. – Београд, 19. мај 1976)

Боривоје – Бора Стевановић рођен је у Нишу 27. октобра 1878. године, где је провео прве дане детињства у *Цидит* махали поред Саборне цркве, у мирној атмосфери типичног патријархалног живота провинције, са родитељима, две сестре и тројицом браће. Његова мајка потицала је из угледне грађанске породице, а деда му је био учитељ. Окружен помало романтичним амбијентом, своје најраније утиске доживљава „кроз расцветане баште и зелене околне брегове, кроз благи шум реке и моћне звукове звона двеју цркава“.² Тако ће се Боривоје још као дечак везати за један интимистички схваћен пејзаж, што ће се и касније одразити у његовим делима.

Због потреба службе оца, судског чиновника, касније адвоката, сели се у Пирот 1884. године, где завршава основну школу и два разреда гимназије, одакле 1891. са породицом прелази у Београд у коме остаје до краја живота.³

Као шеснаестогодишњи младић уписује се као редован ђак у Прву сликарску школу Кирила Кутлика у Београду, коју похађа од 1895. до 1898. године,⁴ заједно са Миланом Миловановићем, Драгомиром Глишићем и Костом Миличевићем, са којим ће се дружити и сликати и касније. Наредне године са њима је учила сликарство и Надежда Петровић као ванредна ученица. Његов рад у тој школи, која је кроз више од пола века свог постојања одгајала готово све наше најбоље уметнике, био је видно запажен.

Те исте године, захваљујући организацији Ђорђа Стаменковића, члана редакције *Нишког гласника* и сарадника београдских *Вечерњих новости*, организује своју прву изложбу у родном граду.⁵ Изложба је била приређена крајем јула 1898. године у холу хотела *Европа*⁶ и трајала је десет дана. Изложбу је отворио тадашњи председник нишке

2 „Усмено сведочење Боривоја Стевановића“, преузето из: Станислав Живковић, *Боривоје Стевановић*, Галерија српске академије наука и уметности, Београд, 1970, 19.

3 Момчило Милошевић, *Годишњак града Београда*, Књ. VIII, Београд, 1966, 253.

4 Прва приватна школа Кирила Кутлика у Београду била је отворена 1895. године.

5 О првој самосталној изложби у Нишу у: Момчило Милошевић, *Годишњак града Београда*, Књ. VIII, Београд, 1966, 253; Станислав Живковић, *Боривоје Стевановић*, Академија наука и уметности, Београд, 1970, 37; Миодраг Аранђеловић, Интервју вођен пре 37 година поводом прве сликарске изложбе у Нишу, *Нишки весник*, јул 2002, 13; Ј. Миљковић, М. Тодоровић, *Боривоје Стевановић 1878–1976*, Ниш, 2006, 6.

6 Један од малобројних хотела у централном језгру Ниша с краја XIX и почетка XX века, после Другог светског рата је срушен. У кафани хотела за време Великог рата, Никола Пашић 28. јула 1914. примио је телеграм о објави рата Србији од стране Аустроугарске.

Боривоје Стевановић

Хотел Европа у Нишу с краја XIX века

општине Тодор Миловановић (1850–1912).⁷ Пре тога, у Србији су биле приказане само три изложбе ликовних дела и то у Београду: Паје Јовановића, Ђорђа Крстића и Леона Коена.⁸ Међу посетиоцима се нашао и већи број народних посланика, пошто је те године Народна скупштина заседала у Нишу.⁹ Важно је и то да је ова изложба допринела публицитету младог сликара и то је утицало на одлуку Министарства привреде да одобри тражену стипендију за даље школовање. Неколико деценија касније, 1933. године Стевановић ће поново излагати у родном Нишу на Мајској изложби Југословенских сликара и вајара,¹⁰ а Ниш је био први град у Југославији у коме је Задруга организовала колективну ликовну изложбу. У жељи да му се одужи, он је дао скроман допринос организовању ове изложбе. Било је изложено осамдесет шест радова, слика и скулптура у сали Прве нишке мушке реалне гимназије.¹¹ Стевановић ће за живота организовати још две изложбе у Нишу, и то:

⁷ Тодор Миловановић (1850–1912) је био учитељ, политичар, председник нишке општине, са малим прекидима од 1897. до 1910. Учесник ратова за ослобођење Ниша од Турака, народни посланик.

⁸ Станислав Живковић, *Боривоје Стевановић*, Академија наука и уметности, Београд, 1970, 22.

⁹ Момчило Милошевић, наведено дело, 256.

¹⁰ Ђорђе Стаменковић, *Кључ старе Србије, Мајска сликарска изложба 1933*, Ниш, „Просвета“, 1997, 184.

¹¹ Међу одабраним радовима налазили су се и радови: Ивана Радовића, Михаила Петрова, Николе Бешевића, Васе Поморишца, Драгомира Глишића, Боре Стевановића – Нишлије, Светислава Страла, Миле Чађевић, Јелисавете Петровић,

Кирил Кутлик са три најбоља ученика у јесен 1898. године, у фотоатељеу Јов. Хоке: Рафаило Момчиловић, Драгомир Глишић, Боривоје Стевановић и Кирил Кутлик (седи), фото: AVU.SNG, Bratislava

Боривоје Стевановић

са вајаром Илијом Коларевићем у Уметничкој галерији (изложбена сала Синагога) 1956. године¹² и ретроспективну изложбу приређену у изложбеном павиљону у Тврђави 1965. године.¹³

Стевановић наставља школовање у Минхену од 1898. до 1899. године, у приватном атељеу Антона Ажбеа, заједно са Надеждом Петровић, Костом Миличевићем, Миланом Миловановићем и Љубомиром Ивановићем. Затим студира на Академији од 1900. до 1904. у класи Николаса Гизиса, тачније код његовог асистента Игора Грабара. Наредне семестре проводи код Лудвига Левца, Вилхелма Дица и Карла Мара. Значајан утицај на њега су имали и минхенски сликари Хаберман и Лајбл, а од домаћих Ђорђе Крстић.¹⁴ Пет година студија на Академији у Минхену обогатило је даровитог сликара новим искуствима: овладао је одлично техником сликања и осећајем природног осветљења у поступку сликања. У Минхену је Боровоје Стевановић био у контакту са свим нашим сликарима – студентима, али се највише дружио са Стеваном Алексићем. Такође, у оквиру удружења *Србадија* често је био у друштву познатих глумаца и песника (Добрица Милутиновић, Хајим Давичо, Јоца Савић, Радоје Домановић, Јован Скерлић),¹⁵ који су га подржали да се и сам посвети писању, и то веома успешно, објављујући приче у *Бранковом колу* („Лела“ и „Наша кућа“, 1903), часопису у коме су објављивали наши познати писци (Змај, Симо Матавуљ, Алекса Шантић, Стеван Сремац, Светозар Ђоровић...). Такође, у *Српском књижевном гласнику* објавио је новелу „Дуг господина Пешића“, 1904.

По повратку у земљу, Боровоје службује као наставник цртања у Гимназији и Учитељској школи у Скопљу од 1904. до 1905, у Београду у Занатској школи од 1905. до 1912, у Трећој мушкој гимназији од 1912, па све до пензионисања 1932. године. У једном периоду током Првог светског рата, због слабог здравља додељен му је рад у војној пошти, а 1916. године заробиле су га окупационе власти у Рашкој. Други светски рат је учинио да се ионако повучен сликар потпуно изолује од било какве друге активности осим сликања. Боровоје Стевановић је био члан, председник и доживотни председник Друштва српских уметника *Лада* од 1908, и редовно је излагао на њеним изложбама. Један је од оснивача

Милице Бешевић, Радмиле Милојковић, Миодрага Петровића, Ђорђа Поповића, Михаила Голубовића, Владимира Филаковца, Предрага Милосављевића, Ђ. Теодоровића, Стевана Бондарева, Сташа Блажевског, Хацића, М. Ђурића, М. Јасића, Денчића, Бређанин и Ђорђевић.

12 Аноним, „Отворена изложба Боровоја Стевановића и Илије Коларевића“, *Народне новине*, Ниш, 5. мај, 1956, 8.

13 Аноним, „Ретроспективна изложба Боровоја Стевановића“, *Народне новине*, Ниш, 22. мај, 1965, 7.

14 Миодраг Б. Протић, *Савременици, ликовне критике и есеји*, „Нолит“, Београд, 1956, 54.

15 Момчило Милошевић, наведено дело, 255.

Боривоје Стевановић из професорских дана, трећа деценија XX века

Удружења српских уметника од 1908. и Удружења квалификованих ликовних уметника од 1929. године. Добио је Седмојулску награду за животно дело 1961. године. Најзначајнија Стевановићева ретроспектива одржана је у Галерији САНУ 1970. године. Боривоје Стевановић је за живота био одликован Орденом Св. Саве IV, III и II реда и Орденом заслуга за народ са златном звездом 1973. године.¹⁶ У деветој деценији живота, 1965. године изабран је за дописног члана,¹⁷ а од 1968. године за редовног члана Српске академије наука и уметности,¹⁸ уврстивши се тако у ред великана српске културе.

Његова дела чувају и излажу Народни музеј, Музеј савремене уметности, Музеј града и Галерија САНУ у Београду, Народни музеј у Нишу, Спомен-збирка Павла Бељанског, као и остале музејско-галеријске установе, а налазе се и у државним институцијама и приватним колекцијама широм Србије. Његова платна су са успехом излагана и на међународним изложбама у Паризу, Лондону, Барселони, Хагу, Амстердаму, Бриселу, Мадриду, Софији.

¹⁶ Архив САНУ, бр. 219.

¹⁷ За дописног члана САНУ изабран је на основу предлога Одељења ликовне и музичке уметности, а који је потписала трочлана комисија референата, у саставу: Петар Лубарда, Ристо Стијовић и Недељко Гвозденовић. Из документације архива САНУ, бр. 219.

¹⁸ Јелена Межински Миловановић, *Уметничка збирка САНУ, Ликовни уметници академици, САНУ, Београд, 2016, 70.*

Боривоје Стевановић

Дело

Почетак XX века је време романтичарског буђења националне свести, повратак прошлости и традиције, али уједно и време када започиње модерна историја у српском сликарству. То је време када се са нестрпљењем очекује појава младих сликара и то оних који прихватају тековине импресионизма. Један од њих био је и Боривоје Стевановић, који је уз Косту Миличевића, Милана Миловановића и Надежду Петровић, био главни протагониста колористичког сликарства код нас.

Стваралачки пут Боривоја Стевановића је веома дуг и плодотворан. Познат и признат као значајни уметник, његове слике се чувају у многим музејима, галеријама и приватним колекцијама. Претпоставља се да је урадио преко хиљаду уљаних слика, које сведоче о месту које заузима у историји српског сликарства.

У богатом фонду Народног музеја у Нишу, између осталих уметничких дела чува се и дванаест Стевановићевих слика, насталих у временском периоду између 1926. и 1964. године. Углавном су то пејзажи, један ентеријер, мртва природа и аутопортрет. Слике су приспеле у Музеј откупом и поклоном. Стевановић поклања музеју неколико уљаних слика са мотивима из Ниша 1933. године,¹⁹ када је и основана ова културна институција, а као прилог новооформљеној Збирци уметничких дела. Слике су страдале у савезничком бомбардовању 1944, када је уништена зграда Музеја. Једина сачувана слика из тог периода је *Кућа у Срему*, насликана 1935. године (кат. бр. 2), поклон града Ниша Музеју. У годинама после рата, 1951. године Музеј формира Галерију уметничких слика²⁰ (после београдске, прва отворена галерија у Србији), чији је циљ био излагање уметничких дела главних представника српског сликарства XIX и XX века. У наредне две деценије, за потребе новооформљене галерије, Музеј ће сакупити још десетак Стевановићевих слика. Као покровитељи се тада појављују Градски комитет КПЈ, НО општине Ниш, Савет за просвету и културу НР Србије и Народни музеј у Београду, који пружају подршку и велику материјалну потпору за набавку слика, међу којима су: *Пејзаж*, насликана 1926; *Чубурски поток*, 1935; *Ковачница у Маринковој бари* из 1949; *Пролећни дан у предграђу*, 1950; *Предео из околине Београда*, 1952; *Напуштен долап*, 1953; *Црвени кринови* из 1954. и *Ентеријер*,

¹⁹ Живорад Петровић, *Народни музеј Ниш 1933–2003*, Народни музеј, Ниш, 2005, 56.

²⁰ Наведено дело, 116.

датирана 1964. године. Тада ће и Боровоје Стевановић поклонити Музеју још две слике: *Мртва природа са крчагом* из 1939. и *Аутопортрет*, насликан 1950. године.

Од првог излагања у Београду 1908. године²¹ па све до краја живота, Боровоје Стевановић је био истакнута личност, активна фигура у уметности, предмет већег или мањег интересовања бројних хроничара, књижевника, ликовних критичара и историчара уметности,²² понајвише Момчила Милошевића и Станислава Живковића, који су лично познавали Стевановића, оставили нам низ биографских података и детаљно анализирали његово стваралаштво. Међу њима и Михаило Петров, тада млади, касније признат уметник, који је поводом Стевановићеве изложбе организоване од стране друштва пријатеља *Цвијета Зузорић* 1927. године, о свом знатно старијем колеги имеђу осталог написао: „Обухваћен таласом импресионизма, кога су, већ давно победника на Западу, у Београду донели из Париза Милан Миловановић, Бранко Поповић, несретни Моша Пијаде и даровита поч. Надежда Петровић – Стевановић се упиње да своју љубав за наш пејзаж украси и прелије раскошном импресионистичком палетом, а свој изразито раскошни лиризам окупа и натопи светлошћу сунца“.²³

Још у младости Стевановић је радознало опажао своју околину, па ће то чинити и касније, пошто је савладао сликарски занат прво у Уметничкој школи у Београду (1895–1898). Носио је у себи урођени дар и способност посматрања, који ће временом допунити озбиљним студијама на Академији у Минхену (1898–1899), где је добро научио предности исправног цртежа и његов значај за верно обликовање посматраног и сликаног објекта. Са тим вредностима наставиће даље свој сликарски пут. После Академије, избегавајући рад у атељеу, углавном је сликао напољу у пленеру, где је постепено улазио и у најскривеније тајне светлости.

О његовом сликарству Миодраг Б. Протић с правом закључује да је то „академизам који је импресионизован или импресионизам који је академизован“.²⁴ У сваком случају, утицај је дошао преко Минхена, доносећи будуће уметничково обележје, а то су иновације дате у „несливеном потезу, који је варирао од неоимпресионистичких квадратића, до

21 Милан Ђурчин, „Уметничке изложбе“, *Српски књижевни гласник*, Београд, 1908, Књ. XXI 58–62.

22 Момчило Милошевић, Станислав Живковић, Павле Васић, Миодраг Б. Протић, Лазар Трифуновић, Милан Кашанин, Вељко Петровић, Драгутин Тошић, Ђорђе Кадијевић, Вера Ристић, Љубица Миљковић, Љилана Слијепчевић, Момчило Стевановић, Зоран Маркуш, Алекса Челебоновић, Динко Давидов, затим многи сликари и књижевници, Михаило Петров, Васа Поморишац, Зоран Павловић, Петар Добровић, Милан Дединац, Божидар Ковачевић, Мило Димитријевић и др.

23 Момчило Милошевић, „Боровоје Стевановић“, *Годишњак града Београда*, Књ. VIII, Београд, 1966, 258.

24 Миодраг Б. Протић, *Српско сликарство XX века*, књига I, „Нолит“, Београд, 1970, 45.

сезановских плоха, понекад препознаван по интензивној боји, како то неки рекоше, ‘тупој смеђецрвенкастој, и сивољубичастој и жутозеленој’²⁵.

Станислав Живковић је поделио његово дело у четири временска периода: школски (1895–1904), импресионистички (1904–1920), сезановски (1920–1928) и најзад период поетизованог реализма, који је трајао све до краја његовог живота (1928–1976).²⁶

За време свог првог школовања у Уметничкој школи у Београду, као и потом за време студија на Академији у Минхену, Боровоје је радио веома много, када су настале десетине портрета, мртвих природа и актова (1897–1904). Нажалост, из овог опуса остале су само три уљане слике из Београда као најстарије сведочанство о његовом раду и учењу, а то је блок за скицирање са неколико цртежа из минхенске академије. Једна од сачуваних била је и породична слика *Крчаг са тепсијом*, настала у пролеће 1898. године,²⁷ а која је крајем јула била изложена на његовој првој самосталној изложби приређеној у Нишу. Овом изванредном мртвом природом, био је одушевљен и сам Кутлик, који је својевремено рекао да он „никада не би био у стању да сам тако наслика“.²⁸ Слика представља класична композиција у троуглу, изграђена на основу комплементарне црвене и зелене боје, са акцентима од белих, црвених и плавих тонова. Упркос пригушеној позадини, слика указује на утицај Ћ. Крстића, односно на трагање за бојеним вредностима. Са друге стране видимо да је сликар био заинтересован за богатство и различитост материјала, као код старих холандских мајстора, тако да нам се од самог почетка представља као сликар заинтересован за складне хармоније боја, за слободнији израз у потезу и фактури, што ће се временом развити у његове највредније квалитете. Ове квалитете Стевановић је знатно развио преласком у Минхен, прво код Ажбеа, а затим на Академији. Нажалост, не постоји ниједан податак шта је радио тих пет година, самокритични сликар је уништио све што је сматрао ђачким вежбама. Срећом, остао је један блок за скицирање са цртежима, концепција за часопис, који би се по угледу на минхенски звао *Наш Југенд*.²⁹ Коаутори Стевановић и Миличевић у њему су извели цртеже тушем где један другог представљају у различитим ситуацијама и ставовима, подједнако добри као цртачи, где подједнако добро успевају да дају карактер један другом. Ово су уједно и једини сачувани цртежи Стевановића, на њима

25 Исто, 46.

26 Станислав Живковић, *Боровоје Стевановић*, Академија наука и уметности, Београд, 1970, 37.

27 Исто, 38.

28 „Усмено сведочење Боровоја Стевановића“, преузето из: Станислав Живковић, наведено дело, 38.

29 Наведено дело, 40.

Коста Милићевић и Боривоје Стевановић, прва деценија XX века

Боривоје Стевановић

је сачуван поступак који је учио код Кутлика, а који је у суштини одлика једне епохе између два рата. Што се тиче слика, сачувана је и једна мала форматом слика, највероватније из 1904/1905. године, *Студија жене у ентеријеру*,³⁰ на којој видимо да је интерес за колорит и даље у сасвим споредном плану.

Његов други, импресионистички период, у коме Стевановић достиже пуну зрелост, започиње познатом сликом *Девојка са књигом* из 1908. године.³¹ Слика представља велику ауторову прекретницу, на којој налазимо све значајније одлике његове уметности, тему коју пратимо још из времена Вермера од Делфта, па све до Реноара и минхенске сецесије.³² Сада видимо једну расветљену палету, слободан поступак наношења бојених мрља, елиминисање чврстог цртежа и увођење природног осветљења на платно, потпуни заокрет у односу на формално - техничке елементе са слика из претходног, школског периода. У тих петнаест година које обухватају и време Првог светског рата, био је најближи савременом изразу, када се налази на линији са Миличевићем, Миловановићем, Надеждом, Малишом, Глишићем и другима који београдско сликарство уводе у модерне токове. Стевановић ће следећих неколико година радити фигуре у пленеру, везујући се све више за природу. Као модели му најчешће служе ћерка и жена и увек окружене зеленилом баште. Око фигура се постепено кристалише љубичаста гама, да би 1910/1911. године зазвучали први чисти плави и црвени тонови. Од посебног је значаја серија слика из *Савиначке порте* које су му служиле као студија за увођење савременог колористичког поступка. Сам или у друштву Миличевића слика овај мотив (1908–1913), а касније, придружиће им се и наши београдски *барбизонци*. Из овог периода настало је десетак слика, нажалост сачувана је само једна мала али изузетна слика, *Савиначка црква*, из 1911. године. По својој концепцији и техничком поступку – светлој палети и колорисаној сенци, контраст црвено-плаво проткан је осетљивим прелазима љубичастих и оранж тонова, то је несумњиво импресионистичко схватање, које открива осетљив лирски темперамент овог аутора. Друга варијанта теме је *Мајка са дететом* из 1913, или пак минијатура *Под виновом лозом* из 1918. године³³ којом завршава серију слика у пленеру.

Стевановић је сада потпуно спреман да пређе на слободнији пејзаж и колористичко оркестрирање, та слобода је дошла упоредо са ослобођењем, са завршетком рата. Сада је

30 Исто.

31 Љубица Миљковић, Милица Тодоровић, *Боривоје Стевановић, 1879–1976*, ГСЛУ, Ниш, 2006, 3.

32 Наведено дело, Станислав Живковић, 1970, 41.

33 Исто, 43.

његова инспирација околина Ратарске улице, где се са породицом настањује 2016. године. Његови омиљени мотиви су сада са Ташмајдана, Булбулдера, Карабурме и Дунава, на чијој ће обали пронаћи меке рефлексе и са одушевљењем се упустити у сликање старог грма, попут Клода Монеа. Ова серија слободних пејзажа рађена је са јасном тенденцијом да се у њима достигне брзи поступак и звук француских импресиониста. Бира мотиве које ради више пута, у различито доба дана, настојећи да фиксира један одређен тренутак осветљења, да на платно пренесе одређену импресију, тако да сада нешто уздржанију палету, засновану на контрасту зелених и ружичастих, замени расветљеном палетом у којој се јављају слободне црвене и плаве боје. Ипак, највише импресионистичка палета у читавом опусу Боривоја, јесу студије *Старог грма крај Дунава* (сачувано само четири слике), сликане брзо, у сеансама од по сат-два, носе у себи свежину и карактеристике импресионистичког сликања. Разлагање на комплементарне боје сунчевог спектра, ваздушну перспективу, дезинтегрисану форму. Овој омиљеној теми Стевановић ће се вратити и нешто касније, што потврђује и слика *Стари грм крај Дунава* из 1951. (кат. бр. 9) која је прилог овој изложби, чест мотив из двадесетих, коме се Стевановић поново враћа педесетих година.

Ипак, Стевановић, чак и у оним најегзалтиранијим тренуцима није могао да се одрекне свог *душевног* у слици. Био је сведок епохе која је изнад свега истицала индивидуалност. Његов темперамент носио је у себи нешто лирично, сентиментално, захтевао је нешто дубљи акорд, који ће наћи у контрасту зелених и окер, односно окер и љубичастих тонова, уместо сувише ведрога хармонизовања црвено-плаво-жуто као код осталих импресиониста, као код Клод Монеа. Тај лични акорд налазимо код *Мотива са Карабурме* 1920, *Јабланова крај Дунава*³⁴ и др.

У годинама после Првог светског рата, Стевановић је главни представник импресионистичког сликања у Београду. Истовремено, то је тренутак када се припремају велике промене у српском сликарству. Враћају се уметници из различитих центара, а нарочито из Париза, и доносе са собом нове елементе у организам београдске сликарске школе, као што је кубизам, прескачући експресионизам који је наговестила изложба *Групе уметника* из 1919. Најављују тежњу ка једном монументалном стилу – новом реализму треће деценије. Тај нови стил јавља се кроз супротстављање тековинама импресионизма и сецесије на плану форме, али упоредо и на плану боје, избија у први план цртеж, тон и тамна палета. А на другој страни, разлили су се у две главне струје четврте деценије:

34 Наведено дело, 47.

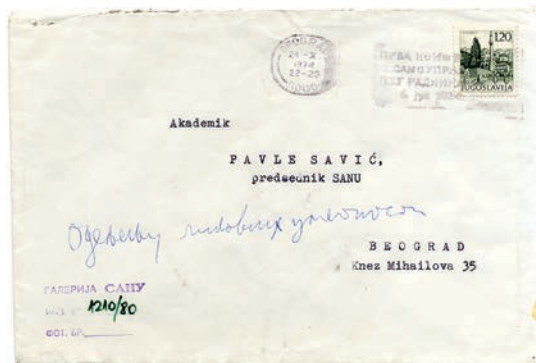
експресионистичку и интимистичку, чији су представници Надежда Петровић и Коста Миличевић. Ове промене неће заобићи ни Стевановића на неким сликама појавиће се тамна нота (*Дубока јесен на Карабурми*, 1920–1922. године).³⁵

Стевановић није остао везан само за анахроне почетке из младости, имао је слуха за промене у уметности, тако да се тридесетих година враћа чврстој форми – конструктивности какву је заступао Сезан, затамњеној палети, што је уосталом у складу са конструктивистичким таласом, забележио је Марко Цар поводом изложбе тројице уметника: Ђорђа Јовановића, графичара, Љубомира Ивановића и Стевановића, 1923. године. Привремено напушта пејзаж, затвара се у атеље, окрећући се све више мотиву мртве природе, када настаје серија слика. Углавном су то обични предмети различите структуре и облика (јабуке, крушке, лимунови, чаше и крчази, вазе са цвећем, неизбежно бела драперија), у којима се понавља класична композиција у троуглу која подсећа на прве Стевановићеве слике из 1898. године. Једна од њих је и слика која се чува у нишком музеју *Мртва природа са крчагом* из 1939. (кат. бр. 4). Иначе, то је реалистична студија, у првом плану је игра предмета, њихове различите структуре, дрвени сто, окер керамички бардак, стаклена чаша до половине испуњена водом, јабуке, крушке и грожђе, преко дела стола у средини виси мали комад тканине, односно бледо окераст акценат на бардаку, црвени на јабукама, бели и окер на чаши и бело-плави на драперији. Позадина је изведена у сиво-плавим тоновима, бојажљиво се јављају и ружичасти намази, као и на површини стола, карактеристично за период импресионистичког сликања. Ова платна по својој основној концепцији, по комбинацији између тонског и колористичког начина сликања, најављују један израз какав ће обележити његову најдужу, последњу развојну фазу. Ипак, Стевановић ће и у овој тамној фази урадити и по који предео у „тавном тону“, констатује Бранко Поповић, али веома захвално допуњује и заокружује једно наше време.³⁶

После ове тамне фазе, Стевановић се поново враћа светлој палети и реалистичном сликању, враћа се омиљеним мотивима периферског пејзажа, зеленим баштама, црвеним крововима ниских кућа у густом зеленилу. Ово је његова најпривлачнија тема која га увек враћа младости, детињству и данима проведеним у Нишу или пак Пироту. На овај период подсећа и најстарије датирана слика из нишког музеја *Пејзаж* из 1926, (кат. бр. 1), изведена у реалистичкој концепцији и импресионистичким стилем. Смирена представа пејзажа урађена је помоћу чврстих форми, уравнотежена је прецизност односа боја и светлости, које уносе извесну динамику.

³⁵ Исто.

³⁶ Исто, 49.

Писмо Б. Стевановића академику Павлу Савићу,
председнику САНУ, 1974.

Beograd, 23. oktobra 1974. godine

Dragi druže Predsedniče,

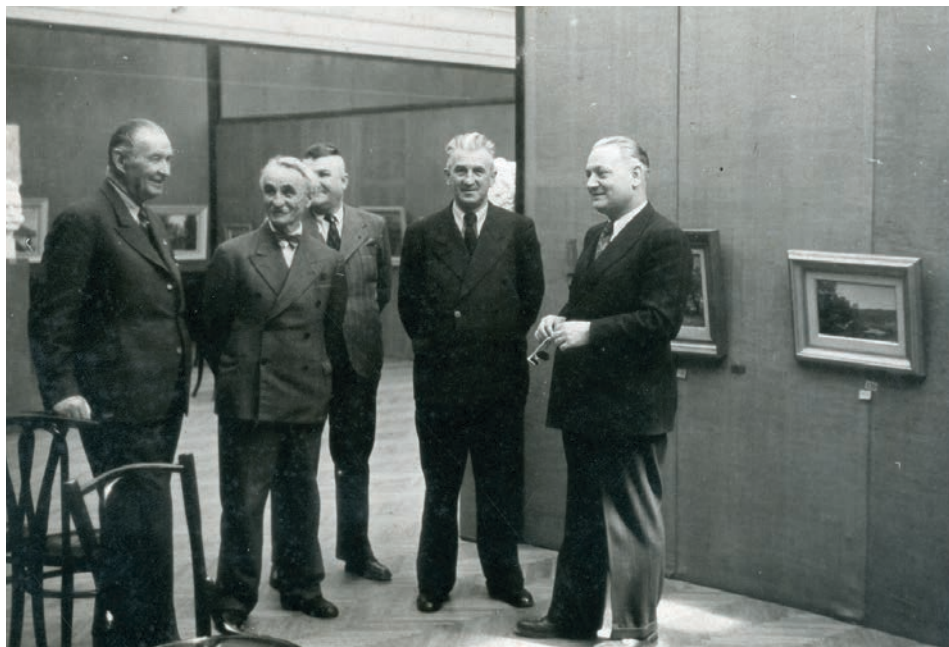
Najlepše Vam zahvaljujem na čestitki povodom priznanja koje sam dobio od Srpske akademije nauka i umetnosti.

Koristim ovu priliku da Vama i svojim ostalim kolegama akademikima uputim srdačne pozdrave.

Vaš

Borivoje Stevanović
Borivoje Stevanović

Akademik
Pavle Savić,
predsednik SANU

На отварању изложбе ЛАДЕ 1952. год. (Боривоје Стевановић, други с лева)

Borivoje Stevanović

Пред вихором наших експресиониста, он ће се потпуно осамити и затворити у габарите једног сликарства јасно обојеног традиционализмом. У ствари, Стевановић је најбољи представник традиционализма у београдском сликарству. Свесно се одриче помодне актуелности, а своје ће уметничко дело посветити опевању интимности београдског предграђа. Слика *Предео из околине Београда* из 1948. године (кат. бр. 5) власништво је нишког музеја. Насликана је у тамној гами, потези четке су широки, кратки и згуснути, а на слици преовладавају интензивни зелено-маслинасти тонови са црвено-смеђим акцентима. Пошто се определио за поступак сликања, углавном у слободном пејзажу, главни задатак му је био трагање за мотивом, у ближој или даљој околини, настојећи да открије интимну, блиску атмосферу. То је период када се коначно насељава у део града који се назива Чубура 1924, који ће бити инспирација и чест мотив у његовим сликама. Једна варијанта *Чубурски поток* датирана 1935. (кат. бр. 3), део је фонда нишког музеја. У првом плану је некадашњи поток, осенчен крошњама дрвећа, док је у другом плану смештено неколико кућица са небом у позадини. Мирна идила периферског поподнева подсећа на дане проведене крај Нишаве. Тада настају и многа платна са Душановца и Вождовца, Јатаган мале, Пашиног брда, Маринкове баре, од којих се једна чува у нишком музеју *Ковачница у Маринковој бари* из 1949. (кат. бр. 6). Слика је реалистички компонована, подељена на два дела: у првом централном делу је ковачница, заправо већа кућа са фирмом на крову и точак као симбол заната. Испред куће седи човек, а ту су и коњ и кола. У позадини се виде сеоске куће, а иза су ваздушасти облаци на сунчаном небу, кроз које пролази светлост и обасјава земљу око ковачнице. Иначе, у његовом чистом пејзажу људска фигура је реткост. Пастозни намаз креће се од окер-зелених и сиво-плавих тонова. Временом ће почети да се устаљује један основни комплементарни контраст зелено-црвено, по коме ће бити препознатљив. Слична претходној је и слика *Пролећни дан у предграђу* из 1950. године (кат. бр. 8), коју карактерише сличан распоред елемената и колористичко богатство у коме се осећа свежина нанетих боја. Дрвеће је сликано у зелено-маслинастим и окерастим тоновима, док је кров исликан у црвено-ружичастим тоновима, а небо прошарано облацима сиво-плаве и беле интонације. У централном делу је кућа са црвеним кровом који доминира. Около је зеленило, лево и десно назиру се зграде које нам носталгично наговештавају лагани али неминовни нестанак старих квартова са кућицама црвених кровова и зеленим баштама. Из овог периода је и један у низу *Аутопортрет*, датиран 1950. године (кат. бр. 7).³⁷ Рађен је

37 Мара Макарић, *Портрет трајна инспирација уметника – слике из фонда Народног музеја у Нишу*, Народни музеј Ниш, Ниш, 2009, 59.

реалистички са приметним постимпресионистичким елементима, што је иначе ретка тема Стевановићева, осим у изузетним приликама, када слика портрете најуже породице. Лик је дат у трочетвртинском профилу, са одличним цртежом и доминирајућим сиво-љубичастим тоновима, са ретким ружичастим и плавим акцентима.

У годинама после ослобођења, његове теме постају знатно флоралније: уобичајено воће уступиће место букетима и лепог и пробраног цвећа. Леп примерак те промене је и слика *Црвени кринови* из нишког музеја, настала 1954. (кат. бр. 11). Коначно ће се у слици *Ентеријер* из 1954. (кат. бр. 12) споро али дефинитивно ослободити сувих и понекад тврдох пејзажа и мртвих природа, враћајући се срећно својим најбољим остварењима.

Основне карактеристике уметничког рада Боривоја Стевановића веома успешно је описала Вера Ристић, поводом изложбе *60 година београдских мотива Боривоја Стевановића* из 1966. „У доба када се формирао сликар Боривоје Стевановић, целокупна српска уметност још није одлучно прихватила нове уметничке тенденције, мада их је генерација младих сликара, која се управо враћала са школовања у Минхену и једва и у Паризу, наговестила. Тенденције академског реализма још су поштоване и неговане. Стевановић се није колебао. Уз сво поштовање дела старијих српских сликара, прихватио је, никад га не напуштајући, импресионистичко схватање и третирање слике. Изашавши једном у пленер да слика никад се више није вратио у атеље између четири зида.“³⁸

Стевановић је уметник који је умео једним искреним сликарским језиком да нам остави поруку о себи и епохи у којој је живео.

Дуговечност и луцидност послужила га је скоро читав век, све до 19. маја 1976, када је преминуо у Београду.

38 Вера Ристић, *60 година београдских мотива Боривоја Стевановића*, Културни центар Београда, свеска 90, 1966. Преузето из: Момчило Милошевић, наведено дело, 265.

Боривоје Стевановић, око 1950. године

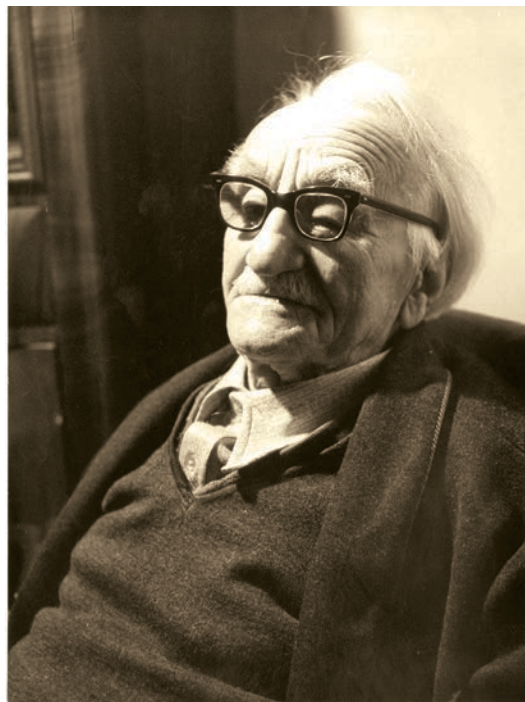
ХРОНОЛОГИЈА

- 1878.** Двадесет седмог октобра рођен је Боривоје Стевановић, у Нишу, Кнежевина Србија. Мајка Љубица потицала је из угледне грађанске породице, а отац Стеван је био адвокат. Поред тројице браће, имао је и две сестре.
- 1884.** Из Ниша се са породицом сели у Пирот.
- 1891.** Одлази из Пирота и трајно се настањује у Београду.
- 1895–1898.** Као шеснаестогодишњи младић уписује се у Прву српску цртачку и сликарску школу Кирила Кутлика у Београду.
- 1898.** Приређује своју прву самосталну изложбу у родном граду у хотелу *Европа* у Нишу.
- 1898.** Добија стипендију за даље школовање у Минхену од Министарства привреде у Београду.
- 1898–1899.** Наставља школовање у приватној школи словеначког сликара Антона Ажбеа у Минхену.
- 1900.** Наставља школовање на Ликовној академији, у класама Николаса Гизиса, Лудвига Левца, Вилхелма Дица и Карла Мара у Минхену.
- 1903.** Објављује две приповетке у *Бранковом колу*: „Лела“ и „Наша кућа“.
- 1904.** Завршава Академију ликовних уметности у Минхену.
- 1904.** Објављује још једну приповетку у *Српском књижевном гласнику*: „Дуг господина Пешића“.
- 1904–1905.** Враћа се у земљу и започиње своју педагошку мисију, као наставник цртања, у Гимназији и Учитељској школи у Скопљу.
- 1905–1912.** Наставља са педагошким радом у Занатској школи у Београду.
- 1907.** Један је од оснивача Удружења српских уметника Србије у Београду.
- 1908.** Био је члан, председник и доживотни почасни председник Друштва српских уметника *Лада* у Београду.
- 1908.** Излаже на првој изложби Удружења српских уметника у Београду.
- 1909.** Учесник је на Другој изложби *Ладе* у Београду.
- 1910.** Излаже на Четвртој изложби *Ладе* у Београду.
- 1912–1932.** Наставља школовање у Трећој мушкој Гимназији у Београду.
- 1912.** Учешће на Четвртој Југословенској уметничкој изложби у Београду.
- 1912.** Наставља са педагошким радом у Трећој мушкој гимназији у Београду, где ће остати све до пензионисања 1932. године.

Боривоје Стевановић

- 1916.** Током Првог светског рата, због слабог здравља, додељен му је рад у војној пошти, заробиле су га окупационе власти у Рашкој.
- 1921.** Прву самосталну изложбу у Београду приредио је са Драгомиром Арамбашићем.
- 1922.** Учествовао је на Трећој Југословенској изложби у Београду.
- 1923.** Изложба тројице уметника: Боровоја Стевановића, сликара, Ђорђа Јовановића Вајара, и Љубомира Ивановића, графичара, у Београду.
- 1927.** Одржана је самостална изложба Боровоја Стевановића у новоотвореном Уметничком павиљону *Цвијета Зузорић* у Београду.
- 1929.** Један је од оснивача Удружења квалификованих ликовних уметника у Београду.
- 1932.** После дугогодишњег педагошког рада одлази у пензију.
- 1933.** Дао је свој допринос око припреме Мајске изложбе Југословенских сликара у организацији Задруге ликовних уметника из Београда, приређене 1. маја у сали Прве мушке реалне гимназије у Нишу. Учесници су били: Иван Радовић, Михајло Петров, Никола Бешевић, Васа Поморишац, Драгомир Глишић, Боровоје Стевановић – Нишлија, Светислав Страла, Миле Чађевић, Јелисавета Петровић, Милица Бешевић, Радмила Милојковић, Миодраг Петровић, Ђорђе Поповић, Михаило Голубовић, Владимир Филаковац, Предраг Милосављевић, Ђ. Теодоровић, Стеван Бондарев, Сташа Блажевски, Хазић М. Ђуричић, М. Јасић, Бређанин и Ђорђевић.
- 1933.** Поклања неколико уљаних слика Народном музеју у Нишу, као допринос новооформљеној Збирци уметничких слика, које су страдале у савезничком бомбардовању Ниша 1944. године.
- 1934.** Приређена самостална изложба у Шапцу.
- 1939.** Пета самостална изложба (ретроспектива) одржана у Београду, која је означила 33 године стварања и 66 година живота уметника.
- 1951.** Народном музеју у Нишу поклања уљану слику *Мртва природа с крчагом* из 1935. године.
- 1952.** Самостална изложба организована поводом обележавања педесетогодишњице уметничког стварања у Београду.
- 1955.** Организована самостална изложба у Београду.
- 1956.** Отворена изложба слика и скулптура Боровоја Стевановића и Илије Коларевића у Уметничкој галерији Синагога у Нишу.
- 1956.** Поклања Народном музеју у Нишу слику *Аутопортрет*, насликану 1950. године.
- 1958.** Отворена је девета самостална изложба у Београду.

- 1960.** Добио је Седмојулску награду за животно дело.
- 1965.** Организована је ретроспективна изложба у Павиљону у Тврђави у Нишу.
- 1965.** Постао је дописни члан Српске академије наука и уметности у Београду.
- 1966.** Самостална изложба *60 година београдског мотива Боривоја Стевановића* у Културном центру у Београду.
- 1968.** Изабран је за редовног члана Српске академије наука и уметности у Београду.
- 1970.** Најзначајнија ретроспектива одржана у Галерији САНУ.
- 1976.** Дуговечност и луцидност послужила га је скоро читав век, све до 19. маја 1976. када је преминуо у Београду (СФР Југославија).

Боривоје Стевановић, седма деценија XX века

Боривоје Стевановић

ЛИТЕРАТУРА

- Момчило Милошевић, „Боривоје Стевановић“, *Годишњак града Београда*, Књ. VIII, Београд, 1966.
- Миодраг Б. Протић, *Савременици, ликовне критике и есеји*, „Нолит“, Београд, 1956.
- Аноним, „Отворена изложба Боривоја Стевановића и Илије Коларевића“, *Народне новине*, Ниш, мај 1956.
- Аноним, „Ретроспективна изложба Боривоја Стевановића“, *Народне новине*, Ниш, мај 1965.
- Вера Ристић, *60 година београдских мотива Боривоја Стевановића*, Културни центар Београда, Београд, 1966.
- Станислав Живковић, *Боривоје Стевановић*, САНУ, Београд, 1970.
- Миодраг Б. Протић, *Српско сликарство XX века*, Књига I, „Нолит“, Београд, 1970.
- Ђорђе Стаменковић, *Кључ старе Србије*, „Просвета“, Ниш, 1997.
- Миодраг Аранђеловић, Интервју вођен пре 37 година поводом прве сликарске изложбе у Нишу, *Нишки весник*, јул 2002.
- Живорад Петровић, *Народни музеј Ниш 1933–2003*, Народни музеј Ниш, Ниш, 2005.
- Љубица Миљковић, Милица Тодоровић, *Боривоје Стевановић, 1879–1976*, ГСЛУ, Ниш, 2006.
- Мара Макарић, *Портрет трајна инспирација уметника – слике из фонда Народног музеја у Нишу*, Народни музеј Ниш, Ниш, 2009.
- Јелена Межински Миловановић, *Уметничка збирка САНУ, Ликовни уметници академици*, САНУ, Београд, 2016.

Каталог изложених дела

кат. бр. 1. ПЕЈЗАЖ, 1926.
уље на платну, 28,5 x 28,5 cm, сигн: д.д.: Б. С. 1926, ћир.
купљено од Љубице Остојић из Београда, 1971. инв. бр. 391

Београдске Галерије

кат. бр. 2. КУЋА У СРЕМУ, крај III поче. IV дец. XX века
уље на платну, 56,5 x 70 cm, сигн: д.д.: Б.С. 1935, ћир.
поклон града Ниша 1933. године, инв. бр. 75

кат. бр. 3. ЧУБУРСКИ ПОТОК, 1935.
уље на платну, 23 x 34 cm
сигн: д.л.: Б.С. 1935, бир.
поклон Народног музеја 1951. године
инв. бр. 55

Borivoje Cvetković

кат. бр. 4. МРТВА ПРИРОДА С КРЧАГОМ, 1939.

уље на платну, 47,5 x 61 cm

сигн: д.д.: Б.С. 1939, фир.

поклон аутора 1951. године, инв. бр. 82

кат. бр. 5. ПРЕДЕО ИЗ ОКОЛИНЕ БЕОГРАДА, 1948.
уље на дасци, 44 x 58 cm
сигн: д.д.: Б.С. 1948, фир.
откуп са изложбе УЛУС-а 1952. године
инв. бр. 101

Боривоје Станболовић

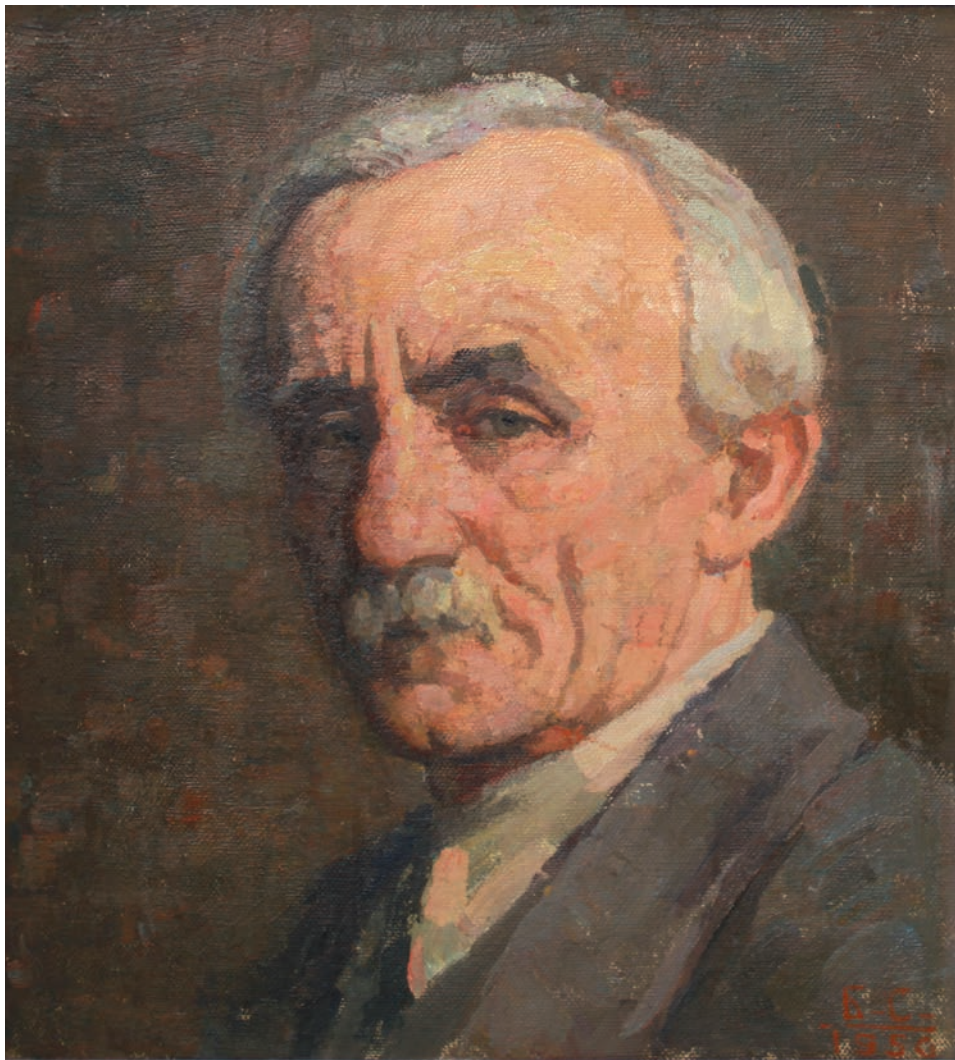
кат. бр. 6. КОВАЧНИЦА У МАРИНКОВОЈ БАРИ, 1949.

уље на лесониту, 46,5 x 64,5 cm

сигн: д.д.: Б.С. 1949, ћир.

откуп са изложбе УЛУС-а 1950. године

инв. бр. 74

кат. бр. 7. АУТОПОРТРЕТ, 1950.

уље на платну, 44 x 37 cm, сигн: д.д.: Б.С., 1950, ћир.
поклон аутора 1956. године, инв. бр. 182

Борисе Ситвановић

кат. бр. 8. ПРОЛЕЋНИ ДАН У ПРЕДГРАЂУ, 1950.
уље на платну кашираном на лесониту, 40 x 53 цм
сигн: д.д.: Б.С. 1950, ћир.
поклон Савета за просвету и културу НР Србије 1952.
инв. бр. 119

кат. бр. 9. ПРЕДЕО СА СТАРИМ ГРМОМ, 1951.
уље на платну, 47 х 66 цм
сигн: д.д.: Б.С. лат.
откуп Народни музеј Ниш 2017.
инв. бр. 1046

Borivoje Stambolović

кат. бр. 10. НАПУШТЕН ДОЛАП, 1953.
уље на платну, 82 x 102 cm, сигн: д.д.: Б.С. 1953, ћир.
поклон НОС, Ниш 1959. инв. бр. 211

кат. бр. 11. ЦРВЕНИ КРИНОВИ, 1954.
уље на платну, 75 x 55,5 cm
сигн: д.д.: Б.С. 1954, ћир.
откуп са изложбе 1956. године
инв. бр. 181

Београдске Галерије

кат. бр. 12. ЕНТЕРИЈЕР, 1964.

уље на платну кашираном на дрвету, 49 x 40,5 cm

сигн: д.д.: Б.С. 1964, ћир, поклон СО, Ниш 1965. године, инв. бр.
325

SUMMARY

BORIVOJE STEVANOVIĆ - PAINTER AND ACADEMICIAN

Borivoje Stevanović was born in Niš in 1878 and passed away in Belgrade in 1976. He was one of the oldest and most outstanding artists of the first generation of modern painters that emerged in the early twentieth century. Alongside with Kosta Miličević, Milan Milovanović and Dragomir Glišić (students of the first school of painting in Belgrade, opened way back in 1895), he is one of the most prominent impressionists in Serbian painting. He is the first painter from Niš with academic education (a Munich School student). Stevanović made his first solo exhibition in Niš in 1898. At the same time, it was the first exhibition of an artist ever organized in the city. Apart from that, he was the first of artists born in Niš who became a regular member of the Serbian Academy of Sciences and Arts in 1968.

He received artistic education at the Serbian Drawing and Painting School of Kiril Kutlik in Belgrade (1895-1898), and after that he studied at the Anton Ažbe Art School in Munich until 1899. He graduated painting at the Academy of Fine Arts in Munich in 1904, in the class of professors Nikolaos Gysis, Ludwig von Loefftz, Wilhelm von Diez and Carl von Marr. After completing his studies, he worked as a teacher until 1932. He regularly exhibited his paintings at joint and solo exhibitions in the country and abroad. He was a member, president and President for Life of the Society of Serbian Artists Lada and regularly exhibited at their exhibitions. He is one of the founders of the Association of Serbian Artists, since 1908, and the Association of Qualified Fine Artists since 1929. He was honored with the Lifetime Achievement Award “Seventh of July” in 1960. The most significant retrospective of Stevanović’s works was held at the SASA Gallery in 1970. In the ninth decade of his life, in 1968, Stevanović was elected a regular member of the Serbian Academy of Sciences and Arts, having thus formally become one of the giants of Serbian culture.

Borivoje Stevanović most usually painted landscapes, still lifes, plein air figures and portraits. While studying in Munich he concentrated on Impressionism. From the beginning of the third decade of the twentieth century, in a period abundant with many different tendencies and inspirations, his painting assumed the elements of Constructivism and Post-Cubism. Subsequently, he turned to the problems of form and inclined toward the flows of New Realism. By the end of his artistic creation, he was fostering a traditional approach and turning back to the impressionistic process, poetic realism and intimism, which he adapted to himself.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
75.071.1:929 Стевановић Б.(083.824)
75(497.11)''19''(083.824)
МАКАРИЋ, Мара, 1959-
Боривоје Стевановић, сликар и академик : [каталог
изложбе 2017.] / аутор
изложбе и каталога Мара Макарић. - Ниш : САНУ,
Огранак : Народни музеј,
2017 (Ниш : Графика Галеп). - 39 стр. : илустр. ; 20 x 20 cm
Тираж 500. - Хронологија: стр. 21-23. - Напомене и
библиографске референце
уз текст. - Библиографија: стр. 24. - Summary.
ISBN 978-86-83019-52-6
1. Стевановић, Боривоје, 1878-1976 [уметник]
а) Стевановић, Боривоје (1878-1976) - Изложбени
каталози
COBISS.SR-ID 253357068

Скраћенице:

д. д. - доле десно

д. л. - доле лево

ћир. - ћирилица

сигн. - сигнатура

инв. - инвентарни број

СО - Скупштина општине

НОС - Народни одбор Среза Ниш

